

(ötletelés) került sor, vagyis arra, hogy a BETH-ben is megjelenő sokféleséget miként lehetne valamiféle közös stratégiával áthidalni, egyértelművé vált, hogy a kelet-európaiakra jobban oda kell figyelni, hiszen a nyugatiakhoz képest sok tekintetben egészen más problémákkal küzdenek.

Ez a hangsúlyváltás annál inkább is aktuálissá vált, mert a jövő évi BETH találkozót Wroclaw-ban rendezik.

Köntös László

*Dunántúli Református Egyházkerület
Tudományos Gyűjteményei - Könyvtár*

Katolikus megújulás Északkelet-Magyarországon

2013. október 3-4-én konferenciát tartottak Sárospatakon a jezsuita rend sárospataki letelepedésének 350. évfordulója alkalmából a Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény, a sárospataki Római Katolikus Egyház és a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma szervezésében. A konferencia a Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program 2007-2013; CBC HUSK 1101/1.3.1/0307 számú pályázat keretében valósult meg. Az alábbiakban Mihalik Béla Vilmos, a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Levéltár igazgatójának ismertetőjét olvashatják a két napos rendezvényről.

Sárospatak, a Bodrog-parti Athén. A méltán híres református kollégiumáról, a protestáns művelődés fellelőváráként ismert városnak van egy kevésbé ismert arca is, a katolikus Sárospatak. 350 éve, 1663-ban telepedtek le a jezsuita atyák a városban, a Felső-Magyarországi térségben zajló katolikus megújulás részeként. A pataki megtelepedésről és a katolikus megújulás folyamatáról tanácskoztak egy művelődéstörténeti konferencia keretében a 2013. október 3-án Sárospatakon

összegyűlt történészek, irodalomtörténészek.

Az egybegyűlteket Kecskés Attila főesperes, sárospataki plébános, dr. Ternyák Csaba egri érsek és Forrai Tamás jezsuita provinciális köszöntötte.

Kiemelték, hogy a jezsuiták megtelepedésével a város és a régió kultúrája, sokszínűsége tovább erősödött, noha a 17-18. századot még a felekezeti ellentétek jellemezték. Épp emiatt üdvözlötték a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény és a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának kezdeményezését, amely a történelemtudomány révén segíthet megérteni és megértetni a korszakot és ezáltal elősegíteni a felekezeti békét és együttműködést helyi és regionális szinten is.

A nyitóelőadást R. Várkonyi Ágnes akadémikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritája tartotta. A 17. század közepétől a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári békéig terjedő időszakot átfogó előadásában azokra a legfontosabb társadalmi, politikai, gazdasági és felekezeti változásokra hívta fel a figyelmet, amelyek meghatározták bő fél évszázad arculatát. A török kiűzésének eszméje gyakran kitapintható

volt a jezsuita gondolkodásban is, amely hozzájárult az ország felszabadulásának és újjászerveződésének megindulásához is. Rámutatott, hogy számos olyan sztereotípiát vár lebontásra, amely a korábbi történetírás és emlékezet a jezsuita rendhez kapcsol.

A másik bevezető előadást Forgó András, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusa tartotta. A török kiűzésének és az azt követő évtizedek időszakában visszatérő szerzetesrendek tevékenységét mutatta be néhány főbb pontban (oktatás, lelkipásztorkodás, rendház-alapítások). Kiemelte, hogy számos, Magyarországon nagy hagyománnyal rendelkező rend (bencés, ciszterci) csak külföldi támogatással tudott visszatérni. Jelenlétük nagy kulturális fellendülést hozott, ám az oktatás, lelkipásztorkodás révén szerzett társadalmi befolyásukat nem feltétlenül tudták politikai térnyerésre fordítani, noha az országgyűléseken jelen voltak.

Átfogó képet nyújtott az Egri Egyházmegye 17. századi újjászerveződéséről előadásában Mihalik Béla Vilmos, a Jezsuita Levéltár igazgatója és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Történettudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa. Felhívta arra a figyelmet, hogy a folyamatnak kettős arca volt, jelen volt a katolikus reform és az erőszakos ellenreformáció is. Az oktatási intézmények, szerzetesrendi missziók, vallásos társulatok hozzájárultak a hívek katolikus felekezeti identitásának megerősödéséhez. Ám az ellenreformáció erőszakával visszafoglalt templomok és plébániák ellenére a jelentős paphiány miatt a 18. szá-

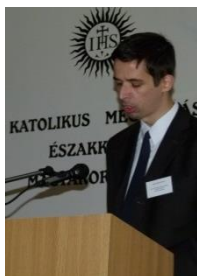
zadi egri püspökökre is jelentős munka várt.

Az eperjesi jezsuiták történetét ismertette Kónya Péter, az Eperjesi Egyetem rektorhelyettese. Bemutatta az egyik legjelentősebb felső-magyarországi szabad királyi város társadalmi-felekezeti hátterének alakulását az 1670-es évekig. Az előadás egy lokális példán keresztül mutatta be az ellenreformáció eszköztárát és a templomok elvételeit, majd a jezsuita rend helyi megtelepedését. Kónya Péter rámutatott, hogy a jezsuiták működése azonban nem volt zavartalan, a kuruc támadások és Thököly Imre felső-magyarországi fejedelemsége,

majd a Rákóczi-szabadságharc idején a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a várost, így valódi tevékenységüket majd csak a szatmári békét követően, 1711 után tudták kifejteni.

H. Németh István, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának fősztályvezetője Kassa szabad királyi város, a térség központjának példáján keresztül tekintette át, hogy az ellenreformáció hogyan érintette a városi berendezkedést és a korszak várospolitikáját. Az előadó rávilágított, hogy a 17. század utolsó harmadában a felekezeti hovatartozás vált az egyik legfontosabb szemponttá a városi tisztségek betöltésekor, azonban a megfelelő katolikus polgárság hiánya miatt kamarai alkalmazottakat kellett kinevezni. Ez azonban a 18. század első negyed évszázadában megváltozott, a gazdasági szempontok miatt vált feszültté a városok és a kamarai igazgatás viszonya.

Gyulai Éva, a Miskolci Egyetem és a miskolci Hermann Ottó Múzeum munkatársa főként a sárospataki jezsuita év-

könyvre támaszkodva nyújtott széleskörű és alapos ismertetést a hegyaljai plébániák történetéről a 17. század utolsó harmadában. Az előadás adatgazdag módon ábrázolta a plébániahálózat újjászerveződését és annak problémáit egy kisebb térség példáján. A körmenetekre vonatkozó források bevonása révén pedig a hallgatóság képet kaphatott, hogy a plébániák hálózatahoz kapcsolódva hogyan alakult ki fokozatosan egy szakrális táj is a Hegyalján. Az előadó rámutatott, hogy bár lelkipásztori tevékenységük sok szempontból megragadható, a plébánosok nevei azonban csak a legritkább esetben maradtak fent még ebből a korszakból.

A Miskolci Egyetem professzor emeritusa, Kilián István irodalomtörténész átfogó előadásában ismertette az iskoladramák forrásanyagait. A Historia Domusok, évkönyvek, diáriumok és drámaszövegek alapján kirajzolódó képet már hosszú ideje vizsgálják, és több forráskiadásban is kutathatóvá tették. Kilián István utalt a kutatás előtt álló feladatokra is, így például a jezsuita Litterae Annuae sorozat alaposabb vizsgálata révén lehet újabb, a művelődéstörténet számára rendkívül értékes adatokhoz jutni. A mai értelemben vett színházak és színházi társulatok létrejöttét megelőzően ugyanis ezek az iskolai előadások jelentették a színházat, amely azonban rendkívül fontos és integráns része volt az oktatásnak is.

Löffler Erzsébet, az Egri Érseki Gyűjteményi Központ igazgatója a jezsuiták gyógyító tevékenységét vizsgálta. Előadásában rávilágított, hogy a rend már története kezdetétől hangsúlyt fordított a helyi társadalmi igények figyelembe vételére,

így az egészségügyi ellátás megszervezése is, amelynek fontos részei voltak a gyógyszertárak alapításai. Az előadó az egri patika történetén keresztül mutatta be a jezsuiták ilyen irányú tevékenységét, miközben ismertette az egykori patika berendezési tárgyainak és gyógyszerészeti eszközeinek sorsát, valamint az ismert egri patikusok életét is.

A Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola rektora, Véghseő Tamás a jezsuiták szerepét vizsgálta a görög rítusú katolikus egyház és a munkácsi egyházmegye kialakulásában. Míg a 17. század közepén még az unió megerősítése volt a cél, addig a század

végére felmerült a görög katolikusok erőteljesebb latinizálása is. Ebbe a folyamatba illeszkedett be P. Ravasz Ferenc jezsuita atya, nagybányai superior javaslata is, amelyben a görög rítusú katolikus közösségek és papság jogait vizsgálta. Bár javaslata nem került át gyakorlatba, Kollonich Lipót és az egri püspökök tevékenysége nyomán a görög katolikus felekezet erősebb felügyelete kezdett megvalósulni.

Maczák Ibolya, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem munkatársa a felsőmagyarországi jezsuita irodalmat vette górcső alá. Előadásában P. Kiss Imre jezsuita atyán, Báthory Zsófia fejedelem-asszony udvari papján és gyóntatóján keresztül vizsgálta a kérdéskört. Rámutatott, hogy Báthory Zsófia milyen mértékben támogatta a páter irodalmi tevékenységét, amely több ponton is hasonlóságot mutat anyósa, Lórántffy Zsuzsanna fejedelem-asszony irodalmi mecénatúrájával. Ez az irodalmi működés nagyban hozzájárult a Rákóczi-Báthory család reprezentációjá-

hoz, amely tovább erősítette az 1661-ben katolizált fejedelmi család pozícióját a térségben.

Az MTA BTK TTI tudományos munkatársa, Nagy Kornél a felső-magyarországi jezsuita rendházak hegyaljai szőlőbirtoklását vizsgálta. Rámutatott, hogy a középkorban nagy területek voltak egyházi, főként pálos kezelésben, de ezek a reformáció következtében magánföldesúri kézbe jutottak. A helyzet csak a Rákóczi-család katolizálását követően, az ellenreformáció és a Wesselényi-szervezkedés bukásának következtében változott meg. Több jezsuita rendház (Kassa, Eperjes, Sárospatak, Lőcse) is hegyaljai szőlőbirtokokhoz jutott, ám a 17. század utolsó évtizedeinek fordulatai miatt ezeket hamar elvesztette, a legtovább a lőcsei rendház bírt egyes területeket egészen a rend 1773. évi feloszlásáig.

A konferenciához kapcsolódóan 2013. október 3-án a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény szervezésében, a Rákóczi Múzeummal, a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománnyal és az Egri Érseki Gyűjteményi Központtal együttműködésben nyílt meg a Szent Erzsébet Házban az „Ad Maiorem Dei Gloriam – Jezsuita emlékek az Egri Egyházmegyében” című kiállítás. Az előadást megnyitó Forrai Tamás provinciális a kiállításon látható tárgyak nyomán utalt arra a sokrétű, egymásra épülő kulturális hatásra, amely a jezsuita rend felső-magyarországi működése nyomán bontakozott ki. A kiállításon olyan ritkaságok láthatóak, mint például az egri Agonia Christi társulat anyakönyve, az egri jezsuita patika egy szekrénye, könyvritkaságok az egykori pataki jezsuita könyvtárból, vagy a jezsuita tartományfőnökök pataki látogatásáról készült jegyzőkönyv.

A konferenciát követő napon, október 4-én a konferencia előadói és regisztrált résztvevői a felső-magyarországi jezsuita emlékeket látogatták meg. Eperjest Kónya Péter vezetésével járták végig a Kálvária-templomot, az egykori jezsuita templomot és rendházat, valamint a plébániatemplomot. Kassán a főutca tengelyében elhelyezkedő műemlékeket és a ma a premontrei rend tulajdonában lévő egykori jezsuita templomot tekintették meg a résztvevők, vezetéssel egybekötve.

A kirándulás során kézzelfoghatóvá vált a régió viharos történelme is, azoknak a századoknak az emléke, amikor az egyes felekezetek fegyverrel harcoltak egymás ellen. Azonban a konferencia célja is az volt, hogy az egykori ellentéteket, azok történeti okait feltárva, békévé oldja a történeti emlékezet. Erre jó példa volt az eperjesi evangélikus templom is: az egykor a jezsuita rend templomaként szolgáló épületben ma békében nyugszanak egymás mellett az egykori jezsuita atyák és az 1687. évi eperjesi vértörvényszék négy protestáns áldozata. Saját történelmünket is megismerve a jövő nagy lehetősége, hogy az etnikailag és felekezetiileg is sokszínű térségben immár egymás kulturális hozzájárulását elismerve és megismerve működhessenek együtt az itt élők mindannyian Isten nagyobb dicsőségére.

Mihalik Béla Vilmos
Jézus Társasága Magyarországi
Rendtartomány Levéltára